

**LOHTAJA, KÄRÄJÄLUOTO, RAHAKALLIO (ID. 1851)
HAAKSIRIKKOKOHTTEEN TARKASTUSKERTOMUS
Museovirasto, meriarkeologian yksikkö
Matias Laitinen 2006**

Johdanto ja aiemmat tutkimukset

Kohde on haaksirikkopaikka Lohtajan Käräjälüodon länsirannalla, josta on pitkän ajan kuluessa löydetty huomattavia määriä erilaisia kuparitaalereita ja -äynejä. Ensimmäinen raha paikalta toimitettiin Suomen Muinaismuistoyhdistykselle vuonna 1882. Paikka tunnettiin jo tuolloin Rahakallion nimellä ja Muinaismuistoyhdistykselle kerrottiin siellä tehdyistä aikaisemmista löydöistä. Vuosina 1935 ja 1936 Kansallismuseolle tarjottiin rahoja, joita oli löytynyt rannalta, mutta niitä pidettiin niin huonokuntoisina, ettei rahoja lunastettu. Silloisista rahoista kirjoitettiin myös Keskipohjanmaa -lehdessä, 20. lokakuuta 1936. Lehtikirjoituksessa mainittiin myös Lohtajalla muistitietona kulkeneen tarina rahalaivasta, joka haaksirikkoutui Lohtajan saaristossa 170-180 vuotta sitten, laskettuna artikkelin kirjoitusvuodesta 1936.

Vuonna 1978 Suomen Kansallismuseo lunasti 177 rahaa, joista yksi oli yhden taalerin plooduraha ja loput pyöreitä kuparikolikoita. (Sarvas 1978; Sarvas 1982: 94-95.) Pekka Sarvas kirjoittaa rahoista vuonna 1982 artikkelissaan ja mainitsee, että on päässyt tutkimaan myös osaa vuosien 1935-36 löydöistä, jotka nyt ovat yksityisomistuksessa. Näistä kaikista rahoista tekemässään yhteenvedossa hän toteaa, että vanhimmat rahat ovat vuosilta 1715-1718 ja nuorimmat vuodelta 1748. (Sarvas 1982: 96.)

Vuonna 1988 Bothnia Navalis ry. teki alueella tutkimuksia Pietarsaaren kaupunginmuseon Pekka Toivasen johdolla (Bothnia Navalis 1988). Ryhmä inventoi ranta-alueita ja merenpohjaa metallinilmäimellä, ja kaivoi esiin metallilöydöt dokumentoiden niiden sijainnin 10 x 10 metrin ruuduissa. Löydöissä oli 974 erilaista rahaa sekä 10 metallin palaa ja 7 naulaa. Luetteloinnin valmistuttua vuonna 1994, löydöt otettiin Suomen merimuseon kokoelmiin päänumerolla SMM01388 ja ne deponoitiin Pietarsaaren kaupunginmuseoon. Nämä rahat olivat vuosilta 1718-1748. (Tom Jylhän kirje Museovirastolle 19.8.1994.) Yhdistys myös inventoi Käräjälüodon länsi- ja eteläpuolella olevia matalikkoja paikantaakseen hyllyn, mutta tuloksetta.

Seuraavan kerran kohteelta löydettiin rahoja vuonna 1995, jolloin Eero Mäenpää ja Jussi Pohjonen olivat sukeltaneet Rahakallion edustalla metallinetsin apunaan ja löytäneet 25 rahaa, jotka he toimittivat K.H.Renlundin museoon Kokkolaan. Ne luettelointiin Kansallismuseon rahakammiossa ja palautettiin Kokkolaan. Nämä rahat olivat vuosilta 1719-1748. (sähköpostiviesti rahakammion johtajalta Tuukka Talviolta 14.9.2006 ja Lohtaja, Käräjälüoto, Rahakallio, Sukelluslöytöjä elokuussa 1995 -asiakirja MaY:n arkistossa.)

Marraskuussa 2005 Museoviraston meriarkeologian yksikköön otti yhteyttä sukeltaja Markku Kääntä, joka oli huolissaan Käräjälüodon rannoille kaavoitettujen tonttien vaikutuksesta Rahakallion löytöpaikkaan. Kääntä on sukeltanut paikalla mm. 1984-85 ja kertoi nähneensä silloin löytöalueella myös hyllyn osia, kuten kylkikaaria pystyssä pohjassa. Hän ei ollut mukana Bothnia Navaliksen vuoden 1988 tutkimusleirillä.

Kyseisen tutkimuksen raportissa ei mainita mitään hyllyn osista.

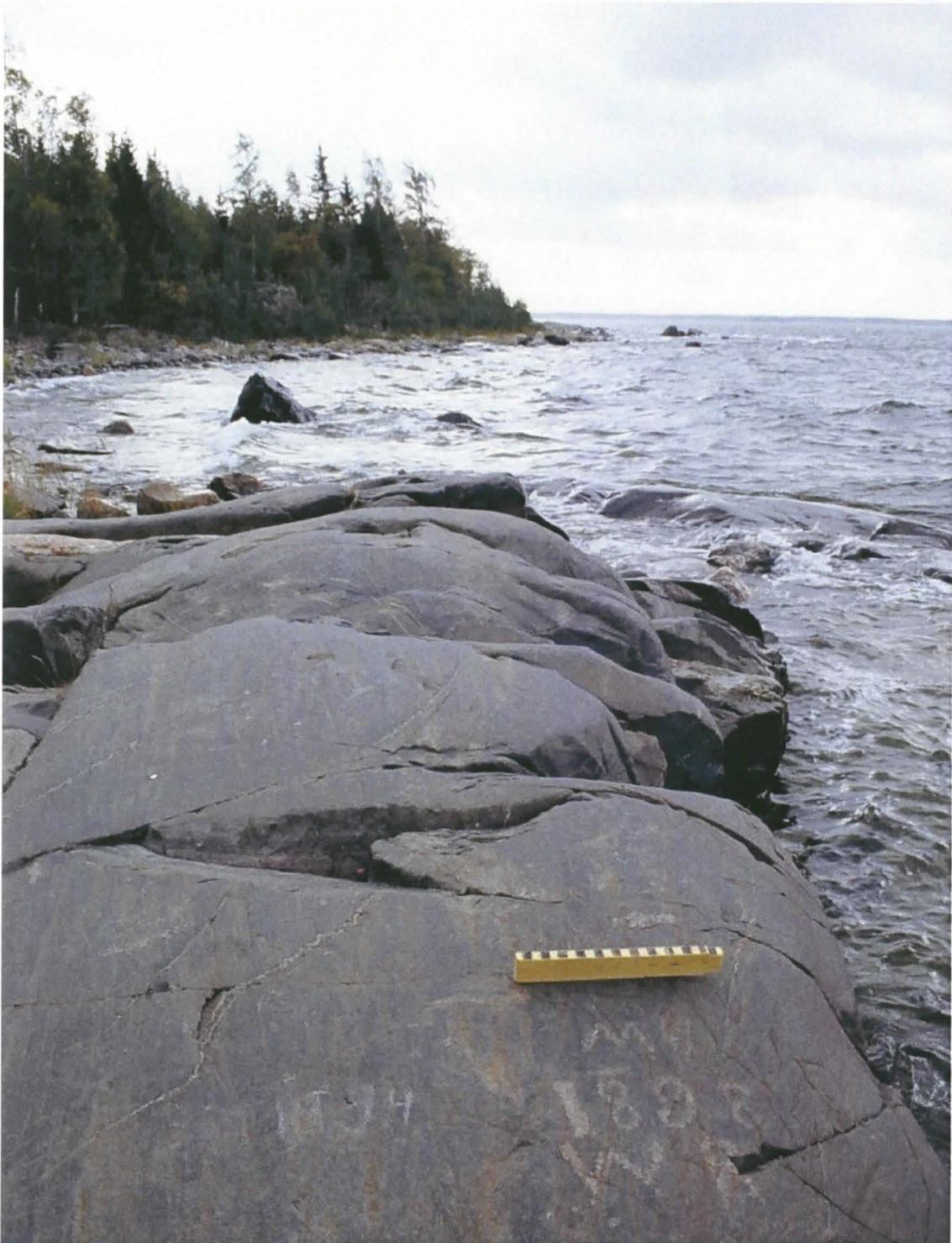
Länsi-Suomen ympäristökeskuksen mukaan Käräjälüodolle on vahvistettu rantakaava vuonna 1997, mutta varsinaisia ruoppaus- tai rakennushankkeita ei ainakaan vielä syksyllä 2006 ollut vireillä.

Tarkastuskäynti

Meriarkeologian yksikkö suoritti kohteelle tarkastuskäynnin 20.9.2006, sillä yksikkö oli suunnitellut syksylle yhdistettyä tarkastus- ja kokousmatkaa Vaasaan ja Lohtajalle. Tarkastuskäynnin suorittivat tutkija Matias Laitinen sekä apulaistutkijat Rami Kokko ja Mari Salminen. Lisäksi mukana olivat yksikön yli-intendentti Marja Pelanne sekä tutkija Maija Matikka. Markku Kääntä toimi oppaana kohteelle. Venekuljetuksen Käräjäludolle järjesti Erkki Nikupaavo Minsumatkat -yhtiön taksiveneellä. Kokkolasta, K.H.Renlundin museosta, mukana oli tutkija Merja Passoja ja apulaistutkija.

Sijainti ja ympäristö

Kohde sijaitsee Lohjan kunnassa, Käräjäludon -nimisen saaren länsirannalla. Saaren länsirannalla on länteen ja luoteeseen kurottava niemi, joka on peruskartassa nimetty Rahakallioksi. Rahojen löytöalue on heti niemen eteläpuolella, aivan pienen lahdelman rantavedessä ja noin viidenkymmenen metrin etäisyydelle rannasta merelle päin ulottuvalla alueella. Ranta koostuu sekä pyöreistä kivistä että isoista lohkarista, ja ranta on melko loiva. Kivien välissä on pieniä hienon saven ja hiesun alueita. Ulompana rannasta on hiekkapohjaa ja laajempia savialueita. Nopea maannousu ja veden korkeuden vaihtelut vaikuttavat myös rantaviivan muotoon. Rahakallio on nyt kallioinen niemi, mutta se on ollut haaksirikon tapahtuessa, 1700-luvun alussa, todennäköisesti veden alla sijainnut kari. Käräjäludon länsipuolella aukeaa laaja selkä, ja sen yli puhaltavat tuulet nostattavat voimakkaan aallokon löytöalueen rantaan. Tämä murtuva aallokko esti tämän tarkastusmatkan aikana löytöalueella sukeltamisen ja hyllyn osien etsinnän. Veden syvyys pääasiallisella löytöalueella on vain puolesta kahteen metriä. Kohteen koordinaatit ovat KKJ peruskoordinaatistossa: $x (P) = 7109237$ ja $y (I) = 2476283$.

Kuva 1. Etualalla Rahakallio ja takana pieni lahdelma, jonka pohjasta ja rannalta rahalöydöt on tehty. Ensimmäinen raha toimitettiin Muinaismuistoyhdistykselle jo vuonna 1882. Kuvaussuunta on pohjoisesta, kuvaaja Matias Laitinen.

Kuva 2. Lohtaja, Käräjäläluoto, rahojen löytöalue on edessä olevassa lahdelmassa. Takana näkyy Rahakallion niemi. Keskellä lahdelmaa, vaahtopäistä vasemmalle näkyy vedenrajassa punertava kivi, josta Rahakallion suuntaan hyllyn osien piti olla Markku Käännän mukaan. Kuvaussuunta on etelästä, kuvaaja Matias Laitinen.

Havainnot

Kovan tuulen nostaman aallokon takia vene piti kiinnittää saaren toiselle puolelle yli kilometrin päähän. Siksi löytöalueella ei päästy sukeltamaan vaan rantaan murtuvassa aallokossa yritettiin kahlaamalla tarkastella pohjaa. Markku Kääntä osoitti alueen, jossa havaitsi hyllyn pystyssä olleita kaaria vuosina 1984-85. Paikka oli noin puolentoista metrin syvyistä kivikkorantaa, eikä siinä havaittu mitään merkkejä hyllyn osista. Voimakkaasta aallokosta ja suurten kivien peittämästä matalasta pohjasta johtuen tuntuisi hyvin epätodennäköiseltä, että osoitetulla alueella olisi säilynyt hyllyn rakenteita. Lisäksi vuoden 1988 tutkimuksissa ei raportoitu alueelta mitään hyllyn osia.

Kävimme matkalla katsomassa myös kaksi kohdetta maalla. Käräjäläluodolla on kaksi kivilatomusta, jotka on myös merkitty peruskartalle muinaisjäännöksinä. Toinen koostuu pyöreistä kivistä, joista on ladottu noin viisi metriä halkaisijaltaan oleva soikean muotoinen rinki. Kivivallin korkeus on noin yksi metri. Toinen koostuu suurehkon maakiven reunaan ladotuista kahdesta samansuuntaisesta kivivallista, jotka yhdessä muodostavat U-muotoisen rakenteen. Vallien korkeus on noin puoli metriä. Latomukset sijaitsevat noin kuusi ja kymmenen metriä nykyistä merenpintaa ylempänä. Ne ovat mielestäni tilapäisasumuksia (tomtning) ja liittyvät saaren käyttöön kalastuksessa tai hylkeenpyynnissä. Ne sijaitsevat saaren eteläpuolisen lahden vanhan rantaviivan

yläpuolella, rannalle laskevassa rinteessä. Ne kertovat omalta osaltaan saaren käytöstä suojausana satamana.

Löydöt

Markku Kääntä luovutti tarkastusmatkan aikana Museovirastolle 1980-luvulla haaksirikkopaikalta meren pohjasta nostamansa löydön. Löytö koostuu rautanaulasta ja sen ympärillä olevasta krustimöykystä. Krustista pistää esiin kaksi vain osittain näkyvissä olevaa kuparisekoitteista metallirahaa. Hiukan taipuneen rautanaulan pituus on 135 mm. Metallirahoista toinen on halkaisijaltaan 30 mm, ja sen paksuus on 2 mm, sen arvo lienee ollut yksi kupariäyri. Toinen on halkaisijaltaan 34 mm, paksuudeltaan 3 mm, ja se lienee arvoltaan kaksi kupariäyriä. Rahoja ei ollut vielä ajoitettu tätä kirjoitettaessa, mutta voidaan olettaa, että ne ovat samanaikaisia jo löydettyjen rahojen kanssa. Löytö röntgenkuvattiin Suomen kansallismuseon konservointilaitoksella, jotta varmistettiin, ettei krustin suojassa ole muita esineitä. Kuvissa (RÖ 3042 O ja V) ei havaittu muita osia tai rahoja. Löytö otettiin Suomen merimuseon kokoelmiin numerolla SMM402006:1.

Kuvat 3. ja 4. Markku Käännän Museovirastolle syksyllä 2006 luovuttama löytö 1980-luvulta, joka koostuu rautanaulasta ja kahdesta metallirahasta. Kuvattu ennen konservointia, löydölle annettu numero SMM402006:1. Kuvaaja: Matias Laitinen

Historiallinen tausta ja haastattelut

Käräjäloukon eteläosassa olevan kesämökin omistajaa haastattelin kun tapasimme hänet saaren poikki kulkiessamme. Tapio Erkkilä (Korsotie 11, 45200 Kouvola, p. 050-3361905) on saarella maata omistavasta suvusta. Hänen isoisänsä, Kalle Erkkilä (k.1939), löysi v. 1935-36 Rahakallion rannasta rahoja, joita hän tarjosi Suomen Kansallismuseolle, mutta niitä ei lunastettu ja rahat jäivät suvun haltuun. Tapio Erkkilä kertoi rahoja olevan suvun eri jäsenten hallussa, hänellä on vuoden 1935-36 löydöistä puolen, yhden, kahden, kolmen ja neljän taalerin plootuja sekä kahden äyriä kolikoita. Hänen mukaansa koskaan ei suvussa ollut puhetta muista löydöistä kuten hylyn osista, tai rannasta löytynyt muita esineitä kuin rahoja.

Markku Kääntä lähetti yksikölle myös keräämiään arkistotietoja haaksirikkoutuneesta aluksesta, jotka voisivat liittyä Käräjäloukon löytöalueeseen. Ikävä kyllä tiedoista puuttuivat tapahtumavuosi ja paikka sekä lähdetiedot. Käännän referoimissa tiedoissa kuitenkin puhutaan *Förstfodigen* -nimisestä jahdistista, joka on rakennettu tasasaumaan ja on kantokyvyltään 75 raskasta lästiä. Omistajat olivat kauppiat Simon Nylander, Sven Sanman ja Sven Pahlman Oulusta. Kuljetetun lastin arvo on ollut yhteensä 13478 taaleria ja 18 äyriä. Lastin arvosta rahaa on ollut 3175 taaleria ja 90 äyriä ja tavaraa 10302 taaleria ja 28 äyriä. Haaksirikosta pelastetun tavaran arvo on ollut 11373 taaleria ja 14 äyriä.

Käräjälouko ja sen lähisaaret muodostavat suojaosan sataman, ja sen käytöstä satamana on viitteitä kartoissa. Marraskuussa 2005 Kääntä lähetti Maija Matikalle sähköpostilla kartan Pohjanmaan rannikosta Lohtajan ympäristöstä vuodelta 1690. Kartan piirtäjää ei ollut merkitty eikä lähdetietoja mutta mukana oli myös käännös kartan paikannimistä nykyiseen nimitykseen. Käräjäloukosta ja sen lähisaarista käytetään kartassa nimitystä

”Päriä Hampn”, saarten keskellä kohtaa kolme väylää ja risteyskohta on merkitty ankkurimerkillä.

Käräjälüodon ja ympäröivien saarien varhaisemmasta käytöstä sain myös haastattelemalla tietoja Tapio Erkkilältä ja Markku Käännältä. Näitä tietoja ei käyty maastossa tarkistamassa. Heidän mukaansa Käräjälüodon etelä- ja kaakkoispuolella olevaa lahtea on käytetty 1800- ja 1900-luvulla uittotyössä tukkien kokoamisalueena. Käräjälüoto on ollut niittynä ja rantakallioissa on metallilenkkejä, joita on käytetty tukkinippujen kiinnittämiseen. Käräjälüodosta etelään olevan Ruohokarin itärannalla, Ruohokarinsalmessa on uponneita proomuja. Salmen vastakkaisella rannalla, Kuusilüodon länsirannalla, on sijainnut kauppa uittotöiden aikana.

Tulkinta ja jatkotoimenpiteet

Käräjälüodon Rahakallion löytöalueelta on löytynyt eri aikoina yli tuhat erilaista rahaa, jotka ovat haaksirikoon joutuneesta aluksesta peräisin. Haaksirikkoalue muodostaa minusta kiinteän muinaisjäännöksen, vaikka itse hyllyn sijainti ja olemassaolo onkin jäänyt vielä epäselväksi. Hylky on saattanut hajota laajalle alueelle ja tuhoutua aallokon vaikutuksesta sekä siitä on saatettu pelastaa osia jo heti haaksirikon jälkeen. Voi tietenkin olla, että hylky on ajelehtinut kauemmaksi ja vain lasti jäänyt rantaveteen haaksirikon rikkoessa aluksen. Alue pitäisi pyrkiä tarkastamaan laajemmalla alueella ja nyt voitaisiin käyttää viistokaiutusta laajemman vesialueen kartoitukseen. Joka tapauksessa kohde ei ole minusta irtolöytöalue, ja kohteen laajuus pitäisi kartoittaa kunnolla jos siihen on kohdistumassa vesirakennusrasitteita. Tähän velvoittaa jo mielestäni sekin, että Käräjälüodon käytöstä satamana on viitteitä pitkältä ajalta.

Helsingissä, 27.1.2007,

Huk Matias Laitinen

Lähteet

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Museovirasto, meriarkeologian yksikön arkisto, Helsinki
 - Bothnia Navalis ry 1988, leiriraportti 02.07-10.07.1988. (12 s. ja kolme karttaliitettä)
 - Pietarsaaren kaupunginmuseon museomestarin Tom Jylhän kirje 19.8.1994
 - Suomen Kansallismuseon rahakammion intendentin Pekka Sarvaksen kirje K.H.Renlundin museoon, Kokkolaan, 23.3.1978.

PAINETUT LÄHTEET

- Keskipohjanmaa, sanomalehti 20.10.1936.
- Sarvas, Pekka 1982: Eighteenth-century coin-finds from the East Bothnian coast. *Nordisk Numismatisk Årskrift* 1982.